

Резюмета на трудовете на гл. ас. д-р Цветан Василев
за участие в конкурс за академичната длъжност „доцент“
по професионално направление 2.1. Филология (Класически езици),
обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ в ДВ, бр. 21 от 15 март 2022 г.

I. Монографии

1. Василев, Ц. Petrus Deodatus – De Antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis. Tomus secundus / Петър Богдан – За древността на бащината земя и за българските дела. Том втори. Трактатът „За древността на бащината земя и за българските дела“: палеография, текстология, език. София, 2020. ISBN: 978-954-07-5053-8. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Монографията е неразделна част от двутомно критично издание на историческия трактат на архиепископ Петър Богдан Бакшич, озаглавен „За древността на бащината земя и за българските дела“. Трактатът е най-обемното историческо съчинение, писано на латински език от виден български интелектуалец през Османския период. Ръкописът на съчинението, открит за българската наука едва през 2017 г. в Biblioteca Estense Universitaria, гр. Модена, в колекцията на маркиз Джузепе Кампори, съдържа 200 ръкописни страници в 70 глави, които засягат подобрени теми от средновековната история на България. Същевременно това е един от основните исторически извори за съвременната за автора епоха, т.е. XVII в.

Първият том е критично издание на латинския текст с превод и коментар, в обем 620 стр. Във *Въведението* са представени основните принципи на изданието, които са съобразени с факта, че това е единственият запазен ръкопис на съчинението, открит до момента (т. нар. *codex unicus*). Запазени са някои особености на ортографията (например капитализацията на отделни думи в изречението, както и т. нар. *опашато е*), а други са осъвременени с оглед удобството за съвременния читател.

Идентифицирани са литературните и документалните източници, в коментар е изнесена основната информация от исторически и литературен характер, необходима за цялостното възприемане на текста. Томът завършва с три индекса: индекс на имената, на географските понятия, както и на някои от често използваните понятия (*Index nominum*, *Index geographicus*, *Index rerum*).

Вторият том е монография с обем 160 стр. Обект на анализ са текстът и ръкописът на историческото съчинение на Петър Богдан според преписа, издаден в първия том.

Разделена е на три глави. Първата представя личността и творчеството на Петър Богдан през призмата на новите данни от трактата. Произведението е поставено в контекста на цялостното литературно творчество на Петър Богдан, тъй като то е написано в края на живота му и се явява завършек и обобщение на неговите възгледи и житейски опит.

Във втората глава са изяснени преди всичко годината на написването на текста, представена е основната му структура и историческите принципи на автора, направена е класификация и е реализиран опис на източниците. Анализът на източниците ни показва смайващо многообразие на използваната за

целите на трактата допълнителна литература от Античността до съвременния за автора период, включваща литературни съчинения, географски карти, документи и лична кореспонденция.

Третата глава на монографията започва с палеографски анализ, който е опит да се докаже, че ръкописът не е дело на автора, а на преписвач, за който към момента няма налична информация. Главата завършва с анализ на стила на съчинението и неговите езикови особености.

В края на монографията е добавен и терминологичен речник. В приложения към монографията са представени факсимилета на подбрани страници от ръкописа, както и страница на една от релациите на Петър Богдан, написана собственооръчно от него (със съдействието на *Историческия архив на Конгрегацията за разпространението на вярата*, където се съхранява тази релация) с цел сравняването на почерците.

The monograph is an integral part of a two-volume critical edition of the historical treatise of Archbishop Petar Bogdan Baksic, entitled "On the antiquity of the fatherland and the Deeds of the Bulgarians." The treatise is the most voluminous historical work written in Latin by a prominent Bulgarian intellectual during the Ottoman period. The manuscript of the work, discovered in 2017 at the *Biblioteca Estense Universitaria*, Modena, in the collection of the Marquis Giuseppe Campori, contains 200 manuscript pages in 70 chapters, which touch on selected topics from the mediaeval history of Bulgaria. At the same time, this is one of the main historical sources for the modern era for the author, ie. XVII century

The first volume is a critical edition of the Latin text with translation and commentary, in the volume of 620 pages. The Introduction presents the main principles of the edition, which are consistent with the fact that this is the only preserved manuscript of the work found so far (*codex unicus*). Some features of orthography have been preserved (for example, the capitalization of individual words in the sentence, as well as the so-called *e caudata*), while others have been updated for the convenience of the modern reader.

The literary and documentary sources have been identified, the main information of historical and literary nature, necessary for the overall perception of the text, has been presented in a commentary. The volume ends with three indexes: index nominum, index geographicus, index rerum.

The second volume is a monograph with a volume of 160 pages. The object of analysis are the text and the manuscript of the historical work of Petar Bogdan according to the transcript published in the first volume.

It is divided into three chapters. The first presents the personality and work of Petar Bogdan through the prism of the new data from the treatise. The work is placed in the context of the overall literary work of Petar Bogdan, as it was written at the end of his life and is the end and summary of his views and life experience.

The second chapter clarifies, first of all, the year of writing the text, presents its main structure and historical principles of the author, a classification and an inventory of sources. The analysis of the sources shows us an astonishing variety of additional literature from Antiquity to the author's contemporary period, including literary works, maps, documents and personal correspondence.

The third chapter of the monograph begins with a palaeographic analysis, which is an attempt to prove that the manuscript is not the work of the author, but of a copyist for whom no information is currently available. The chapter ends with an analysis of the style of the work and its linguistic features.

A glossary of terms has been added at the end of the monograph. Appendices to the monograph present facsimiles of selected pages of the manuscript, as well as a page of one of Peter Bogdan's relations, written by him (with the assistance of the Historical Archives of the Congregation for the Propagation of the Faith, where this report is kept). of handwriting.

2. Василев, Ц. Гръцкият език в църквите със смесени надписи от XVII век в България. София, 2017. ISBN: 978-954-07-4204-5.

Монографията представлява системен анализ на езика на над 220 гръцки надписа на църкви от XVII век в България, придружено с пълна фотографска документация. Надписите са описани по стриктни иконографски, епиграфски, граматически, текстуално-преводни и тълкувателни параметри. Последователно са разгледани фонетичните, морфологичните и синтактичните особености на гръцкия език на изследваните надписи. Прави се опит за възстановка на механизмите на писането на надписи в църковната стенна живопис по българските земи в четири отделни групи: преписани надписи; надписи, писани по памет; компилирани надписи; имитации на текст.

Въз основа на езиковите данни на надписите, представени във Втора глава, става възможно и осъществяването на анализ на езика на надписите, който има следните лингвистични регистри: 1. Писмен литературен език, пазещ историческия правопис; 2. Изписани фонетично текстове от богослужебната и литургичната практика; 3. Текстове с елементи на ранен новогръцки език от епохата; 4. Текстове с езикови характеристики, отразяващи най-вероятно произношението на родния език на пишещия, със смесване на гръцки и кирилски букви: *диалфабетизъм*. 5. Текстове с графични елементи от църковнославянски език.

Езиковите особености и съдържанието на надписите позволяват възстановката на една динамична картина на зографската графична практика. Пътуващите зографи, автори на изследваните надписи от 17. век, боравят главно със стандартизирани и наизустени текстове. В общия случай това са пасажи от Златоустовата и Василиевата литургия, но също и библейски текстове в техния богослужебен вариант на употреба: паримии и паримийни зачала, стихове от Псалтира, по-рядко текстове с омилетичен или химнографски произход. Дължината на пасажите има отношение към механизма на писане: преписване при по-дълъг текст или писане по памет при по-кратък. В някои свитъчни надписи се появяват текстове с компилативен и с частен молитвен характер, което е свидетелство за адаптивност и импровизиране в ситуации, при които пишещият не разполага с текст-източници (ерминии).

Разгледаните надписи дават сравнително ясна представа за ограничените познания по гръцки език на реципиента на тези надписи. Това са поръчителите на стенописната декорация, клирът, богомолците и местното население – преобладаващо българоезична аудитория, която очевидно не е успявала да чете пълноценно, а оттук и да изпълнява ролята на коригиращ фактор в процеса на писане.

The monograph is a systematic analysis of the language of over 220 Greek inscriptions of churches from the XVII century in Bulgaria, accompanied by complete photographic documentation. The inscriptions are described by strict iconographic, epigraphic, grammatical, textual-translational and interpretive parameters. The phonetic, morphological and syntactic peculiarities of the Greek language of the studied inscriptions are successively considered. An attempt is made to restore the mechanisms of writing inscriptions in the church wall paintings in the Bulgarian lands in four separate groups: transcribed inscriptions; inscriptions written by memory; compiled captions; text imitations.

On the basis of the linguistic data it becomes possible to carry out an analysis of the language of the inscriptions, which has the following linguistic registers: 1. Written literary language preserving the historical spelling; 2. Phonetically written texts from the liturgical and liturgical practice; 3. Texts with elements of early modern Greek from the era; 4. Texts with linguistic characteristics, most likely reflecting the pronunciation of the writer's native language, with a mixture of Greek and Cyrillic letters: *dialphabetism*. 5. Texts with graphic elements from the Church Slavonic language.

The linguistic peculiarities and the content of the inscriptions allow the reconstruction of a dynamic picture of the graphic practice. Travelling painters, authors of the studied inscriptions from the 17th century, deal mainly with standardised and memorised texts. In general, these are passages from the liturgy of John Chrysostom and Basil the Great, but also biblical texts in their liturgical version of use, verses from the Psalter, texts of omiletic or hymnographic origin. The length of the passages has a distinct connection with the mechanism of writing: transcribing in the case of longer texts or writing by memory in the case of shorter texts. Compilative texts appear in some scroll inscriptions, which is evidence of adaptability and improvisation in situations where the writer does not have source texts (so called *hermeneia* or Painter's manuals).

The examined inscriptions give a relatively clear idea of the limited knowledge of the Greek language of the recipient of these inscriptions. These are the sponsors of the mural decoration, the clergy, the worshipers and the local population - a predominantly Bulgarian-speaking audience, which obviously failed to read fully, and hence to act as a corrective factor in the writing process.

II. Статии и студии

1. Василев, Ц. „За древността на бащината земя и за българските дела“ на Петър Богдан Бакшич – структура, съдържание, основни исторически източници. – *Orbis linguarum* (Езиков свят) 17, № 2, 2019, 74–85, ISSN (print): 1312–0484, ISSN (online): 2603–4026.

Предварителното проучване на единствения запазен ръкопис на историческия трактат, написан от католическия архиепископ Петър Богдан Бакшич (1601–1674) на латински и преоткрит за науката през 2017 г., има за цел да разкрие методологическите принципи на автора, структурата и историческите извори на текста. В трактата има сведения за датата на създаването му (1666 г.), както и за основните исторически източници, използвани от автора. Тези източници включват някои добре известни исторически произведения, написани от Цезар Бароний, Антонио Бонфини, Мартин Кромер, Мавро Орбини, популярните “Анали на миноритите” на Лука Вадинг, догматични произведения и агиографски разкази на автори като Шарл Виалар, Сикст от Сиена, Пиетро де Натали, Иван Томко Марнавич, латински преводи на средновековни църковни истории и др. В статията се защитава тезата, че основната цел на автора е да предложи исторически разказ за католицизма в българските земи, главно в района около Чипровци, наричан от Петър „отечество” Богдан. Започвайки с предговор, трактатът е разделен на седемдесет глави с отделни заглавия. Трактатът е много повече от дело на учен: той е изповед на вярата от един от водещите български интелектуалци и духовни дейци от 17 век. Воден от любов към своите съграждани, Петър Богдан се ангажира да остави смислено и силно послание за бъдещите поколения. Това се доказва например от следните думи в предговора, цитат от Цицерон: Родителите са мили, мили деца, роднини, приятели; но една родна земя обхваща всичките ни любови; и кой е това истина би се поколебал да даде живота си за нея, ако със смъртта си можеше да й окаже услуга (Cic. Off. 1. 57.)?

This preliminary study of the only extant manuscript of the historical tractate, written by the catholic archbishop Petar Bogdan Baksič (1601–1674) in Latin and rediscovered in 2017, aims to reveal the methodological principles of the author, the structure and the historical sources of the text. In the treatise there is evidence about the date of its creation (1666) as well as about the main historical sources used by the author. These sources include some well known historical works written by Caesar Baronius, Antonio Bonfini, Martin Cromer, Mauro Orbini, the popular Luca Wadding’s *Annales Minorum*, dogmatical works and hagiographical accounts of authors such as Charles Vialart, Sixtus of Siena, Pietro de’ Natali, Ivan Tomko Marnavič, Latin translations of medieval ecclesiastical histories, etc. The article claims that the main goal of the author was to offer a historical account of the catholicism in the Bulgarian lands, mainly in the region around Chiprovez, called "fatherland" by Petar Bogdan. Beginning with a preface, the tractate is divided into seventy chapters with separate titles. The tractate is much more than a work of a scholar: it is a confession of faith by one of the leading Bulgarian intellectuals and spiritual figures

of the 17th century. Driven by love for his fellow citizens, Petar Bogdan was committed to leave a meaningful and powerful message for the future generations. This is evidenced for instance by the following words in the preface, quotation from Cicero: *Parents are dear, dear are children, relatives, friends; but one native land embraces all our loves; and who that is true would hesitate to give his life for her, if by his death he could render her a service* (Cic. Off. 1 . 57.)?

2. Василев, Ц. Апостолическо писмо за назначението на Илия Маринов за Софийски епископ от 29 юли 1624 г. – Балканистичен форум 29, № 3, 2020, 224–235, ISSN (print): 1310-3970, ISSN (online): 2535-1265.

Въпросът за назначението на Илия Маринов е разгледан най-пълно от Иван Дуйчев в две негови монографични изследвания за състоянието на българската католическата общност през XVII век. Апостолическото писмо за неговото назначение, извадки от които са цитирани в историческия трактат на Петър Богдан, не е публикувано до този момент. Копие от писмото бе открито наскоро от автора на статията в Секретния архив на Ватикана. Целта на настоящата статия е публикуването на цялостния латински текст и превода на писмото за избора на Илия Маринов, останало до този момент извън полезрението на изследователите, както и допълването му с някои исторически данни от трактата на П. Богдан, изясняващи по-общата ситуация и мотивите около това събитие. Публикуването и преводът му са необходими стъпки около проучването на историческото дело на Петър Богдан и на българската католическа общност от първата половина на 17. век.

The question of the appointment of Iliya Marinov was most fully considered by Ivan Duychev in two of his monographic studies on the state of the Bulgarian Catholic community in the seventeenth century.

The Apostolic Appointment letter of bishop Iliya Marinov, partially quoted in the historical tractate of Petar Bogdan, has not been published until now. Copy of the letter was recently found by the author in Archivio Segreto Vaticano.

The purpose of this article is to publish the full Latin text and translation of the letter for the election of Iliya Marinov, which has remained out of sight of researchers, as well as supplementing it with some historical data from the treatise of P. Bogdan, clarifying the general situation and the motives surrounding this event.

Its publication and translation is a necessary step in the process of studying the historical work of Petar Bogdan and the Bulgarian Catholic community in the first half of the 17th century.

3. Vasilev, T. A Byzantine Epigram in the Pictorial Cycle of Akathistos Hymn for the Virgin from the Narthex of Kremikovtsi Monastery St George (1493). – Scripta & e-Scripta, № 16-17, 2017, 313–324, ISSN (print): 1312-238X, ISSN (online): 2603-3364.

Статията представя непубликуван надпис на гръцки език от притвора на Кремиковския манастир „Св. Георги“ – епиграма на известния византийски поет Теодор Продром, живял в двора на Комниновата династия през дванадесети век. Епиграмата е част от сцената *Бягство в Египет* и по-конкретно е изписана в свитъка на женска фигура – персонификация на града, като към момента не е засвидетелстван аналог на този надпис в поствизантийското изкуство. Единственият друг паметник, в който е изобразен свитък към същата сцена, е Сеславският манастир „Св. Никола“, където текстът най-вероятно е само елемент от живописната декорация.

Предлага се пълно проучване на запазената част на повредения надпис, като неговите езикови и литературни особености се коментират в контекста на високата византийска поезия и библейската екзегеза. Целта е да бъдат очертани и описани същността на тази религиозна епиграма (ἱερὸν ἐπίγραμμα) като експресивно средство за директна комуникация с аудиторията посредством основната ѝ стилистична особеност – диалогът между Спасителя и мирянина, между божествената и човешка природа на Христос. Поетичната форма, предложена от Теодор Продром, привлича незабавно вниманието на посетителя и го принуждава да отпрати вниманието си към смисъла на изображението.

Епиграмата на Теодор Продром в Кремиковския манастир предлага рядко и важно доказателство, че връзката на Балканското изкуство с достиженията на християнската култура на бившата Византийска империя все още е била жива в петнадесетото столетие.

The research paper presents an unpublished inscription in Greek language from the narthex of the Kremikovtsi Monastery *St. George* near Sofia – an epigram of the famous Byzantine poet Theodoros Prodromos, who lived at the court of the Komnenian Dynasty in the twelfth century. Being part of the scene *Flight into Egypt* and – more precisely, – being written in the scroll of a female figure – a personification of the city, no parallel of this inscription has been attested so far in post-Byzantine art. The only other scroll like this has been discovered in the church of the Seslavtsi Monastery *St Nicholas* near Sofia, but the text there is probably just a decorative detail.

A complete study of the preserved part of the damaged inscription is conducted, together with a discussion about its linguistic and literary specifics in the context of the high Byzantine poetry and the Biblical exegesis. The aim is to outline and to describe the *raison d'être* of this *religious epigram* (ἱερὸν ἐπίγραμμα) as an expressive instrument for direct communication with the audience through its main stylistic feature – the dialogue between the Saviour and the layman, between the divine and the human nature of Christ. The poetical form chosen by Theodoros Prodromos immediately draws the viewers' attention and it compels them to reflect upon the scene.

Theodoros Prodormos' epigram in the Kremikovtsi Monastery offers an exceptional and significant proof that the connection of Balkan art to the achievements of the Christian culture of the former Byzantine empire was still alive in the fifteenth century.

4. Vasilev, T. Bilingualism in post-Byzantine Mural Inscriptions in Balkan Art: Historical Background and Functions. – Проблеми на изкуството, № 1, 2017, 45–51, ISSN (print): 0032-9371.

Кирилски и гръцки текстове, едновременно и систематично изписани върху стенописи, се появяват редовно от периода на късно византийското изкуство (1204–1453 г.) нататък. Един от водещите специалисти в областта на византийското изкуство – Воислав Джурич, свързва появата им в църквата „Св. Богородица Евергетида” в Студеница (1208–1209) с дейността на Св. Сава и подготовката на църковната независимост в Сърбия. Изкуствоведът Иван Джорджевич отбелязва прагматичната функция на кирилските надписи върху стенописите в параклиса „Св. Георги”, Хилендарския манастир, датирани от XIII век. Влиянието на гръцкия език върху кирилския текст се усеща в надпис от Боянската църква (1259 г.), България.

Тези ранни примери показват опитите на средновековните балкански страни да претендират за приемствеността и рецепцията на византийското културно наследство.

Османското нашествие през XV век носи огромна трансформация за Византийската културна общност и в частност за Балканите. Границите между бившите православни държави спират да съществуват, което през османския период води до промяна по отношение на използването на гръцки езикови надписи: те вече не са израз на национална идентичност, а акцентират върху частичното възраждане на вече изгубения престиж на източното православно християнство.

Трудните условия за изграждане и обновяване на паметници на изкуството през XVI и XVII век са свързани с характера и езиковите особености на гръцките надписи от този период. Изписването на стенописи често се възлага на пътуващи художници с по-малък професионален опит. Данните за повече от двеста и двадесет гръцки надписа от седемнадесети век предимно от Западна България, разгледани от автора на тази статия, дават материал за по-нататъшни заключения относно функциите на двуезичието в поствизантийското изкуство, които могат да бъдат разделени, както следва:

1. Функционално двуезичие, преобладаващо в късновизантийското изкуство преди османското завоевание. Неговите особености се определят от нуждите на двуезична аудитория в смесени региони със славянско и гръцко население. Този тип може да бъде разпознат например в смесените надписи на църквата „Св. Георги”, Старо Нагоричино (1316–1318), Република Македония или в църквата „Успение Богородично”, Грачаница, Косово. Рядко този тип двуезичие е засвидетелствано в по-късни периоди, както се вижда от надпис в църквата „Св. Никола”, Стрезовце (1606), Република Македония.

2. Вторият тип може да се определи като асиметричен двуезичие – нивото на втория (или гръцкия) език е по-ниско от нивото на основния (славянски) език. През XV век в тази категория попадат надписите от

Кремиковския манастир Св. Георги (1493 г.) край София. Разликата между функционалния и асиметричния тип двуезичност може лесно да се установи чрез сравнение на езика на епиграма, взета от свитъка на Йоан Кръстител в църквата Света Никита, Баняне (1320), Република Македония, и свитъка на същият пророк в притвора на Кремиковския манастир Свети Георги.

3. Последният тип двуезичие би могъл да се определи като фиктивно – то е засвидетелствано основно в поствизантийските църкви от Сърбия, България, Македония през XVI и XVII век. Основната характеристика на този тип двуезичие е, че както публиката, така и писарите не владеят достатъчно добре гръцки език. Гръцките текстове в надписите са механично съкратени и стандартизирани; повечето от тях показват значителни отклонения от правописните норми.

Този тип двуезичие е следствие от един важен аспект на гръцките надписи от този период – публиката е предимно славянска.

Cyrillic and Greek texts, simultaneously and systematically inscribed on wall paintings, appear regularly from the period of the late Byzantine art (1204–1453) on. One of the leading specialists in the field of Byzantine art – Voislav Dzhourich, has associated their appearance in the church The Mother of God Evergetis in Studenica (1208–1209) with the personal activity of St Sava and the preparation of the ecclesiastical independence in Serbia. The Byzantine art historian Ivan Djordjevich has noted the pragmatic function of the Cyrillic inscriptions on frescoes in the chapel St George, Hilandar monastery, dated to the thirteenth century. Influence of Greek language upon Cyrillic text is recorded in an inscription from Boyana church (1259), Bulgaria.

These early examples indicate the attempt of the mediaeval Balkan countries to lay claim on the continuity and the reception of the Byzantine cultural heritage.

The Ottoman invasion in the fifteenth century brought a notable change for the Byzantine Commonwealth and for the Balkans in particular. The borders between the former orthodox nations ceased to exist, which during the Ottoman period resulted in a notable change regarding the use of Greek language inscriptions: they tend to be not an expression of a national identity, but an emphasis to revive at least partially the already lost prestige of the Eastern Orthodox Christianity.

The difficult conditions for building and renovating monuments of art in the sixteenth and seventeenth century are related to the character and the language features of the Greek inscriptions from that period. Wall painting is often commissioned to itinerant painters with lesser professional experience. The data of more than two hundred and twenty seventeenth-century Greek inscriptions mainly from Western Bulgaria, examined by the author of this paper, provide evidence for further conclusions upon the functions of bilingualism in post-Byzantine art, which could be divided as follows:

1. Functional bilingualism, prevailing in the late Byzantine art before the Ottoman conquest. It's peculiarities are determined by the needs of a bilingual audience in mixed regions with both Slavic and Greek population. This type could be recognized for instance in the mixed inscriptions of the church St George, Staro Nagorichino (1316–1318), Republic of Macedonia or in the church Dormition of the Mother of God, Gračanica,

Kosovo. Rarely this type of bilingualism is attested in later periods, as seen from an inscription in the church St Nikola, Strezovce (1606), Republic of Macedonia.

2. The second type could be defined as asymmetrical bilingualism – the level of the second (or Greek) language is lower than the level of the main (Slavonic) language. In the fifteenth century the inscriptions from the Kremikovtzi monastery St George (1493) near Sofia fall in this category. The difference between the functional and the asymmetrical type of bilingualism could be easily discerned by comparison of the language of an epigram taken from the scroll of John the Baptist in the church St Nicetas, Banjane (1320), Republic of Macedonia, and the scroll of the same prophet in the narthex of Kremikovtzi monastery St George.

3. The last type of bilingualism could be described as fictitious – it is attested mainly in the post-Byzantine churches from Serbia, Bulgaria, Macedonia in the sixteenth and seventeenth century. The main feature of that type of bilingualism is that both the audience and the scribes have no sufficient knowledge of Greek language. Greek texts in the inscriptions are mechanically shortened and are standardised; most of them show significant deviations from the proper Greek language orthography.

This type of bilingualism is a consequence of an important aspect of Greek inscriptions from that period – the audience is mainly Slavonic.

5. Бакалова, Е., Ц. Василев, Образите на св. Теодор Студит в България и техният балкански контекст. – В: Герои, култове, светци (редактори: Иванка Гергова, Емануел Мутафов). Изкуствоведски четения, 2015, 145–164, ISSN (print):1313-2342, ISBN: 978-954-8594-55-4.

Свети Теодор Студит е безспорно един от най-ярките представители на православното монашество. Той е известен преди всичко като игумен на прочутия Студийски манастир в Константинопол, като реформатор на монашеския живот, богослов и враг на иконоборството във Византийската империя. Сведенията за него изтъкват преди всичко непреклонния му характер, блестящите му способности като проповедник и защитник на църковните правила дори в случаите, когато това води до тежки наказания за него. Като писател, той е изтъкван преди всичко с полемиката си срещу иконоборството, но е автор и на други съчинения и песнопения. Специално акцентираме този аспект от творчеството на св. Теодор Студит, тъй като именно той се оказва особено съществен при изобразяването на светеца в монументалната живопис. Иначе казано, той се изобразява и като химнописец, и като защитник на иконопочитанието, и като реформатор на монашеския живот, за което свидетелстват и текстовете, изписани върху свитъците, които той държи.

Нашата задача тук е да представим и образите на св. Теодор Студит в паметниците в България в съпоставка с подобни образи (предимно непубликувани) от други църкви на Балканите от периода XIII–XVIII в. Специално внимание отделяме на текстовете на свитъците, които светецът държи. Дори беглото сравнение на текста от Нерези с публикуваните и непубликувани текстове, изписани върху свитъците на св.

Теодор Студит в стенописните паметници от разглеждания период, показва, че текстовете върху тези свитьци всеки път са различни, или по-точно казано, има няколко варианта, които се срещат на различни места, а и на различни езици... А това означава, че функцията на образа на този светец всеки път е свързана с определен аспект от идейното съдържание на стенописите или дори с определен нюанс в неговото послание. Съответно на това се изтъкват различни аспекти от разностранната дейност на един от най-значимите идеолози на православното християнство.

Saint Theodore the Studite is undoubtedly one of the most prominent representatives of Orthodox monasticism. He is known primarily as an abbot of the famous Studion monastery in Constantinople, as a monastic reformer, theologian and ardent enemy of heretical iconoclastic policies in the Byzantine Empire. The sources about him emphasise above all his adamant character, his brilliant abilities as a preacher and his willingness to champion the rights of the church, even at the price of deep personal sacrifice. As a writer he is pointed out mainly with his polemic against Iconoclasm, but he is also the author of other sermons, letters and hymns. He is credited for the creation of important works of Byzantine hymnography. We especially highlight this aspect of the work of Theodore the Studite, because it turned out to be particularly essential in the representation of the saint in monumental painting.

Our task here is to present the images of St Theodore the Studite in the monuments in Bulgaria as compared to similar images (mainly unpublished) from other churches in the Balkans from the period XII–XVIII c., as we add to the presented material in the study of Doula Mouriki. We have discussed the images of the saint in the Boyana church (1259), in the church of “St Stephan” (a New metropolis) in Nessebar (1599), “St Athanasius” in Arbanassi (XVII c.) and the church “The Nativity of the Virgin” of the Rozhen monastery from 1732. We pay special attention to the texts of the scrolls held by the saint. The texts inscribed on the scrolls held by St Theodore vary. This fact indicates that the image of this saint often was associated with a particular aspect of the iconographic program in which his portrait was incorporated.